

RÓZSÁS JÁNOS

Magyarok az orosz birodalom fogságában

1849–1956

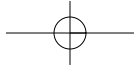

magyar múlt történelmével foglalkozó tanulmányaink, olvasmányaink során jól az emlékezetünkbe vésődött, hogy a magyarságnak a több ezer évre visszavezethető, a távoli múlt ködén át felsejülő történelmi emlékezete a megmaradásunkért vívott szakadatlan küzdelmek, életre-halálra vívott harcok krónikáját idézi.

A Kárpát-medencében 896-ban megtelepedett honfoglaló vagy több évszázados vándorlások után ide, az ősi jussába visszatérő, erőtejes fejlődésnek indult államalkotó magyarság számára az első komoly megrázkódtatás, a megsemmisülés veszedelme a tatárjárás volt. A tatárok – voltaképpen mongolok – mint minden győztes hódító, nem elégedtek meg azzal, hogy a számukra ellenséges magyar seregeket véráldozat árán harcképtelenné tegyék, hanem az élve elfogott harcosokat, de a beözönlő mongol horda elől erdőkben, lápos nádasokban rejtőzködő lakosság köréből is sokakat, korra és nemre való tekintet nélkül rabszíjra fűztek, és magukkal hurcolták kelet felé.

A tatárjárás után a következő nagy megpróbáltatást és hatalmas vérvesztéséget a török hadjáratok, majd a török hódoltság másfél évszázada jelentette a magyarság számára. Ezrével hurcolták el a megszállt területekről, valamint gyakran ismétlődő portyázásaik során más vidékekről is a magyarokat a török birodalom akkoriban roppant nagy kiterjedésű keleti hódoltságának messzi tájaira. Ugyancsak a történelem lapjairól tudjuk, hogy gyakran hurcoltak el kiskorú fiúkat, akiket aztán megfosztva a nemzethez fűződő tudatuktól, janicsárokká, félelmetes katonákká neveltek.

Időben most néhány évszázadot átlépve, a jelen munkámban nem a XIX. és XX. században lezajlott, elvesztett háborúk, háborús konfliktusok vagy külső erővel levert forradalmaink kitörésének okaival, majd katonai és politikai következményeivel szándékozom foglalkozni. Ezúttal igyekszem egy rövid elemző munkát összeállítani a sajnálatosan mindig megismétlődő következményekről: az orosz birodalomba elhurcolt vagy ott visszatartott magyar katonai és polgári foglyok sorsáról összefoglalóan tudósítani. A fogolyszedések során keletre deportált magyar katonák és civil személyekről akarok szólni, akikről a manipulált történelemírás oly szemérmesen hallgat, pedig az ismétlődően elszenvedett vérvesztéség felülmúlja mind a tatárjárás, mind a török hódoltság idején rajtunk ejtett sebeket. Honfitársaink hosszú sorokban meneteltek kelet felé, deres falú tehervagon szerelvényekben görnyedeztek – útban a hadifogságba, az erőn felüli kényszermunkára a végtelen orosz sztyeppékre, szibériai őserdőkbe, a birodalom sivatagos tájaira vagy a messze észak jeges tundráira.

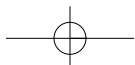
A második évezred közepe táján a mongol kánok több évszázados uralmát magáról lerázó orosz fejedelemségek egyesült erejéből kialakult, központosított cári hatalom, a sorozatos távol-keleti hódításokkal területileg egyre jobban kiterjedt, majd Nagy Péter cár államszervező tevékenysége folytán megerősödött. A nagyhatalommá vált orosz birodalom közelsége egyre jobban befolyásolta a velünk történt eseményeket, főként a XIX. század közepétől kezdődően.

Számunkra, mint távoli vihar morajlása, egyre nyomasztóbb sejtelmeket ébresztett a túlfűtött nacionalizmusból táplálkozó pánszláv eszme térnyerésének a híre. Az összes környező szláv népek egyesítésének ábrándját dédelgető, a Nyugattal szembeni felsőbbrendűségének bizonyítására törekvő (egyúttal kisebbségi komplexussal küszködő) Szentpétervár a diplomáciai cselszövések hálóját szöve, a szláv kisebbségeket bujtogatva egyre féltékenyebben sandított Európa felé. A pravoszláv kereszténység az egyedüli üdvözítő dogmáihoz való görcsös ragaszkodásában, például a katolikus pápaságot ősellenségnek, ördögtől valónak tekintette, de a nyugaton elterjedt protestantizmus is ellenszenves volt a szemében.

A szláv népek közé beékelődött, sajátos kultúrájú magyarság különösen zavaró tényezőt jelentettek a pánszláv gondolkodók vágyálmaiknak megvalósításában. (A kaukázusi rokon népeink folyamatos, szinte leverhetetlen lázongása az orosz gyarmatosítókkal szemben a XVIII. és XIX. században csak növelte a keleti gyökereink miatti ellenszenvet.) A magyarsággal szembeni lappangó, gyanakvóan ellenséges oroszországi, orthodox értelmiségi közhangulatban kapóra jött, hogy a fiatal Ferenc József osztrák császár, könyörgőre fogta a dolgot I. Miklósnál, minden oroszok cárjánál, hogy küldjön felmentő hadsereget a rebellis, lázadó magyarok megzabolázására. Így aztán 1849 júniusában 198 440 fős orosz hadsereg özönlött be a Kárpátokon át Magyarországra, Paszkijevics tábornok főparancsnokságával. Több irányból törtek be az országba, egyéb hadfelszerelés mellett 568 ágyút is vontatva magukkal. A dicsőséges magyar szabadságharc két tűz közé szorulva pár hónap alatt elbukott a csatamezőkön.

Szibéria a magyar köztudatba, az 1848–49-es szabadságharc leverését követő megtorlások során vonult be, amikor magyarokat először hurcoltak nagyobb létszámmal orosz fogságba. A népi emlékezet azóta ismeri a fogalmakat: nagy és végtelen orosz sztyeppe, az ólombányák mélye, a kibírhatatlan hideg, a kancsukás-lándzsás, magas kucsmájú kozákok irgalmatlan kegyetlenkedése a messziről odahajszolt jogfosztottakkal szemben, akiket örökre elnyelt a ködbe vesző nagy távolság. Így aztán nem kétséges, ha valaki az orosz kényszermunkatáborokról hall vagy olvas, szinte azonnal Szibériára gondol. Úgy villan fel emlékezetében, mint olyan távoli és fenyegetően zord hely, ahol a vesztes forradalmak, háborúk után a magyarság, túl a háborús vérveszteségen – a győztesek bosszújának kiszolgáltatva – lerója veresége adóját rabszolgasorsra kárhoztatott emberáldozatban.

Görgey Artúr tábornok a magyar fősereggel 1849. augusztus 13-án Világosnál tette le a fegyvert az orosz hadsereg parancsnoka, Rüdiger lovassági tábornok előtt. Az orosz vezér átvette Görgeytől a tisztek kívánságának jegyzékét. Az egyik pontja visszaemlékezésem szempontjából rendkívül figyelemreméltó: „...a cár en-

gedélyezze, hogy a jelentkező magyar tisztek ugyanazon ranggal orosz szolgálatba léphessenek.” Ezt a kérelmet Rüdiger tábornak kedvezően fogadta, és maga is ajánlotta, hogy aki akar, lépjen az orosz cár zsoldjába. Azt nem tudni, erről hallgatnak a történelemkönyvek, hogy volt-e, aki elfogadta azt a lehetőséget, de ezek szerint kelet felé is nyitva állt az út, önként vagy egyébként.

A következő napok során további csapategységek tették le az oroszok előtt a fegyvert, akiket aztán átadtak az osztrákoknak. Emellett azonban egyes történelmi források kész tényként tárgyalják azt, hogy az orosz hadsereg elhurcolt magával magyar hadifoglyokat, főként tiszteket, amikor 1849 októberében fokozatosan kivonta csapatait a leigázott országból. A kor krónikásai mérsékelt becsléssel körülbelül 1800 főre teszik az elhurcoltak létszámát, akik közül soha senki sem tért haza szülőföldjére. Ismerve a cári rendszer módszereit, a szibériai száműzetés több évszázados gyakorlatát, ez több mint hihető. Hiszen mind az 1830–31-es, mind az 1848-as lengyel felkelés után megsokasodtak a szibériai száműzöttek, a hazájukból kényszermunkára hurcolt lengyel hazafiakkal.

Óhatatlanul meg kell említenem a Petőfi Sándorral kapcsolatos legendákat, régészeti kutatásokat, a barguzini exhumálás visszhangját. A szabadságharc után évtizedeken keresztül terjedt a biztosra vett hiedelem, és a nemzet egyetlen reménye volt, hogy a segesvári tömegsír helyett Petőfi mégis csak él valahol Szibériában. Újra csak felmerül a kérdés: miként kerülhetett volna Petőfi, illetve más katona a szabadságharc elvesztése után orosz hadifogságba? Hiszen több forrás egybehangzóan állítja: „Augusztus végén a cári csapatok átadták a fogságba került honvédeket és tiszteket az osztrákoknak, akiknél rögtön megindult a felelősségre vonás.” Valamiért ebben az ügyben – a még belátható időn belül – nem volt puhatolódzás, történészi kísérlet a valóság feltárására. 1945 után pedig az óvatosság diktálta, hogy ne feszegessünk ilyen kényes kérdést az orosz birodalom múltjával kapcsolatban, még ha az a cári önkényuralom idejére vonatkozna is, a kérdés végleges tisztázására.

Ebben a kérdésben – mint laikus és mindentől távol álló személy – természetesen nem foglalhatok sem igenlő, sem tagadó állást. Moszkvából egy orosz barátomtól ugyan megkaptam az 1989. június 23-ai exhumálási jegyzőkönyv orosz nyelvű másolatát, mely kétségtelven állítja, hogy Petőfi földi maradványai kerültek elő Barguzinban. Elküldték nekem Vaszily Pagira ukrán történész 1998-ban megjelent könyvét, mely a *Titokzatos Petőfi* címet viseli (ukránul: Zagadkovij Petrovics), és a szerző 233 oldalon keresztül tárgyalja a feltárás részleteit és megállapításait abban a meggyőződésben, hogy Petőfi Sándor sírját tárták fel a tudósok és régészek, teljes meggyőződéssel ír a kutatások pozitív eredményéről. Azt azonban tanúként állíthatom, hogy magam is találkoztam szovjet kényszermunkatáborokban az 1849-es honvédek utódaival, akik tudták az 1849-től eredeztethető magyar származásukat, és a családnevük Turóczi, Kovács és Kerekes volt.

És most átlépek a XX. századba. Az első világháború hadifogoly áldozatainak sorsát villantom fel nagyobb vonalakban, hogy mielőbb napjainkig érjek.

1916. június 4-én kezdődött a híres Bruszilov-offenzíva, egy átfogó orosz támadás az osztrák–magyar frontszakasz ellen. Az első tíz napban az oroszok több

mint kétszázezer hadifoglyot ejtettek. Ekkor indult el a fogoly magyar bakák tömeges gyalogmenete Oroszország belseje felé. Aztán a Kijev melletti Darnyica gyűjtő- és elosztótáborától egészen Szibéria legtávolabbi pontjáig, Vlagyivosztokig szállították őket. A visszaemlékezése, dokumentumok szerint többnyire az Urálon túli területekre vitték a hadifoglyokat. Oroszország, a saját biztonságát szem előtt tartva, igyekezett a nem szláv anyanyelvűeket a birodalom minél távolabbi területein szétszórni. A legnagyobb gyűjtőtábor neve – Krasznojarszk – sokak számára ismeretes Omszk, Tomszk, Tobolszk, Novoszibirszk és Nyercsinszk mellett. Sok magyar hadifogoly robotolt a Kaukázus vidékén is.

Hogy hány magyar katona esett orosz fogságba 1914–1917 között, a szakirodalom ebben még manapság is csak becslésekre hagyatkozik. A német és osztrák hadseregből fogságba esett kétmilliós létszámból kiindulva hozzávetőlegesen 500–600 ezerre becsülik közülük a magyar anyanyelvűeket.

A hadifogság kiszakadást jelentett a korábbi társadalmi és földrajzi környezetből, teljes kiszolgáltatottságot a más nyelvet beszélő, sajátos hagyományokhoz igazodó ellenfél országában. A magyarországinál jóval zordabb éghajlathoz való alkalmazkodás is megpróbáltatást jelentett. A tábori lét – az elszigeteltség, a bezártság, a céltalan tétlenség, a háború befejeződését, a hazatérési lehetőséget kísérő teljes bizonytalanság, az irdatlan nagy távolság tudata – nehezen elviselhető és idegtépő volt a foglyok számára. Az idő előre haladtával aztán az orosz hadigazdaság mind gyakrabban vette igénybe a hadifoglyok munkáját utak, vasutak építésére, bányász- és ipari munkára, sőt kikerültek paraszti gazdaságokba, mezőgazdasági munkára. A nemzetközi egyezményeknek megfelelően kezdetben a tiszték kiváltságokat élveztek a hadifoglyótáborokban.

Oroszországban 1917 februárjában kitört polgári forradalom, majd az októberi bolsevista puccs a hadifoglyótáborokban is változásokat hozott. Lazult a táborok katonai ellenőrzése, és ez felébresztette a hazajutás reményét is. Kisebb csoportokban megindultak az illegális hazatérők nyugat felé a lángban álló, forrongó birodalom távoli tájairól. Többségük vállalkozása kudarcba fulladt, a polgárháború megakadályozta a kalandos hazatérési kísérletet. A táborokban rekedt, magukra hagyott hadifoglyok, tiszték és közkatonák kénytelenek voltak önellátásra berendezkedni, és valami kenyérkereset után nézni a környező lakosság körében.

Aztán Lenin és a többi bolsevik vezér felismerte, hogy bomlasztó propagandájuk fogékony talajra talál az egyszerű származású, jelszavakkal manipulálható és gyökértelen hadifoglyok körében. A cseh, német, osztrák és magyar hadifoglyok természetes és potenciális szövetségesnek számítottak a polgárháborúban. Ennek következtében közel százezer (tehát szinte minden ötödik) magyar hadifogoly hajlandó volt fegyvert fogva harcolni a Vörös Hadsereg soraiban, főként Távolság-Keleten, de Turkesztánban és Ukrajnában is – őket nevezték internacionalistáknak.

(Köztudomású, hogy a későbbi években a hatalomra került Sztálin hogyan számolt le az internacionalistákkal. A diktátor nemcsak a lenini gárdát nem szívelhette, a régi harcostársait, hanem a polgárháború vöröskatonáit is veszélyforrásnak tekintette hatalmának megőrzése szempontjából. Főként a külföldi származásúaktól

tartott. Jól tudta, hogy azok mintha valami másért küzdöttek volna a polgárháború harcterein, mint amit a Sztálin által szocializmusnak nevezett diktatúra megvalósított az állambiztonsági szervek által félelemben tartott Szovjet-Oroszország népei számára a harmincas évek elején. Így aztán a külföldi – köztük a magyar származású – kommunisták sem kerülhették el az osztályharcnak nevezett folyamatos tisztogatások letartóztatási hullámain. A sors kegyetlen iróniája: ők hamarabb álltak szemben a kivégző osztagokkal, vagy korábban megismerkedtek a szovjet kényszermunkatáborok világával, mint a második világháború uyanoda sodródott áldozatai.)

Az első világháborús hadifoglyok tömeges és szervezett hazatérésére aztán a polgárháború befejeződése után, 1921–1922-ben kerülhetett sor. Természetesen sok hadifogoly-temető maradt utánuk valahol Oroszországban, melyeknek a nyomát sem lehetne ma már megtalálni. A hazaérkezetteket az 1919-es véres magyarországi kommün utáni években a bolsevizmus mételjétől rettegő magyar hatóságok alapos politikai szűrőn keresztül vizsgálták: nem hozzák-e haza a felforgató eszméket? Hosszas kihallgatások után hagyhatták el a hazai internálótáborokat, és bizonyára még sokáig megfigyelés alatt tartották az 5–7 évi keserves fogság után hazakeveredett volt frontharcosokat.

A második világháború folyamán megint csak megindult a magyar hadifoglyok áradata kelet felé, ekkor már a kommunizmust építő Szovjetunióba. 1941-től csak mérsékelt létszámmal estek magyar katonák szovjet fogságba, de az 1943. januári doni szovjet áttörés és előrenyomulás során, a téli hónapokban, majd pedig a háború utolsó évében, Magyarország szovjet megszállása idején, 1944–45-ben százazrek osztályrésze lett a keserű számkivetettséggel a végső felajzott háborús propaganda ellenséges légkörében. Bármilyen hihetetlennek tűnik, a hadifoglyok utolsó, több tízezres tömegét már a háború befejeződése, 1945. május 9-e után szedték össze az erre specializálódott szovjet katonai egységek a volt frontkatonák, valamint a civil lakosság közül, az utcákon történő, razziaszerű összeterelések során, személyiválogatás nélkül férfiakat és nőket, sőt kiskorúakat is (Palásthy Rezső: *Féher könyv*, 1950).

A magyar nemzet hadifoglyokban elszenvedett második világháborús vesztesége a témával foglalkozó történészeink (Für Lajos, Stark Tamás, Kormos Mihály) szerint megközelítőleg elérte a 650 ezer főt. Ezzel szemben a szovjet történészek, hadtörténészek (Vitalij Fomin, Vaszilij Galickij) 513 767 főt szerepeltetnek tanulmányaikban, akik közül 54 753 fő halt meg légerekben, és hazatért 459 014 volt hadifogoly. A két számadat közötti körülbelüli különbség 136 ezer személyi veszteség. Ennyire tehető azoknak a száma, akik a fogságba esés, a 60–70 ezer fős gyűjtőtáborokban kitört tifuszciklás, a kegyetlen bánásmód, éhínség és fagyhalál következtében hullottak ki a sorból – még mielőtt valaki megkérdezte volna a nevüket, személy szerint számba vehették volna őket az egyre özönlő fogolyáradatban, a mohó fogolyszedés iszonyú körülményeinek áldozatul esve 1945 telén és tavaszán.

Itt jegyzem meg, hogy a szovjet hadtörténészek csökkenő létszámmal összeállított hadifogoly-táblázata szerint a felsorolt huszonhárom nemzetiség között a fáj-

dalmas harmadik helyet foglaljuk el. Elismert fogolylétszám a németeket illetően 2 389 560 fő, japán 639 635 fő, magyar 513 767 fő, utánunk következő románok már csak 187 370 fővel zárkóznak fel. Az összes regisztrált hadifogolylétszám 4 171 032 fő, melynek a magyarok a 12,32 százalékát teszik ki. Tragikus és fájdalmas – és miként az első világháború után – ez úttal is minden mértéken felül érvényesült az engesztelhetetlen bosszú és ellenszenv a Kárpátok koszorúta országának a magyar nemzetiségű, nem szláv származású állampolgáraival szemben.

A háború után Sztálin és Rákosi között megállapodás született, hogy a nemzetközi szerződések, a fegyverszüneti megállapodás ellenére sem adják haza Szovjetunióból a magyar hadifoglyokat, hanem jogosult Sztálin visszatartani őket „jóvátételi kényszer munkásként”. A kilencvenes évek elején derült ki az akkori hivatalos megítélés: a magyar hadifoglyok 1945. augusztus 1-jétől már nem hadifoglyok, hanem „személyi szabadságuktól politikai okból megfosztott személyek” voltak. Így a Lágerek Főhatósága, vagyis a GULAG rendelkezése alá tartoztak.

Meg kell említeni, hogy 1946–47-ben időnként engedtek haza egy-egy fogoly szállítmányt. Részben a teljesen legyengülteket selejtezték ki, vagy éppenséggel propagandisztikus fogásként, rendszerint a parlamenti választások előtt, amikor „Rákosi elvtárs meghallgatta az édesanyák és feleségek könyörgését”, és közbenjárt Sztálin elvtársnál. A nagyobb létszámú, tömeges hazatérés 1948–1949-ben történt, de a legutolsó visszatartottak csak 1951 decemberében térhettek haza Magyarországra.

A hadifoglyokat nem lehetett a végtelenségig visszatartani jóvátételi kényszer munkára, és mint említettem 1948–1949-ben sorra felszámolták a fogolytáborokat. És ekkor kellett szembenézni egy újabb kegyetlen leszámolással, a rabszedés kései jelenségével. Az utolsó években fokozódott, a korábban is alkalmazott gyakorlat, hogy a hadifoglyok közül sorozatosan tartóztattak le ezeket „az utolsó időkben kiderült” korábbi háborús bűnök vádjával.

A hadifoglyokat a szovjet állambiztonsági szervek rendszeresen kihallgatták, fűrésztek a múltjuk iránt, és információkat gyűjtöttek az érintettekről és rajtuk keresztül bajtársaikról. Ezen tájékoztatások, feltételezések alapján, ha csak valami kis indok merült fel valakivel szemben – a koncepciók perke forgatókönyve szerint – összefabrikáltak egy vádiratot, és háborús bűnősként sorra elítélték a perbe fogott foglyokat. Az ítélet minden egyes esetben 25 évi, javító munkatáborban letöltendő szabadságvesztésről szólt. És az csak „természetes”, hogy a büntetés letöltésének kezdő időpontja nem a hadifogságba esés, hanem a táborban történt letartóztatás napjától számított. (Például egy a doni harcokban, 1943-ban fogságba esett tisztnél vagy katonánál csak 1948-ban „derült ki”, hogy háborús bűnös volt(!). Sztálin halála után, 1955 novemberében térhetett haza, amikor nagylelkű amnesztiával a szovjet szervek abból a 25 évből 18 évet elengedtek – azonban 1943 és 1955 között közel tizenhárom évet töltött a gyanú árnyékában, majd hamis váddal terhelt, a szögesdrótkerítések között!)

A második világháború után Oroszországba, vagyis már a Szovjetunióba kényszer munkára való deportálás újabb formái valósultak meg, melyeknek addig nem

volt hagyománya, hanem a bolsevista rabszolgatartó hatalom önkénye a legyőzöttek felett. Ugyanis a hadifoglyokon kívül a „jóvátételi kényszermunkára” történt kényszerszertoborzás másik módszere az úgynevezett „kicsi munka” vagy már közismert orosz szavakkal kifejezve a „malenkij robot”. 1944. december 22. és 1945. március 31-e között Magyarországról közel 120 000 sváb származású vagy németes hangzású családi nevet viselő 18 és 50 év közötti férfit, 18 és 35 év közötti nőt hurcoltak el az ukrajnai Don medence szénbányáiba.

Miért a „kis munka” vagyis „malenkij robot” az elnevezése ennek a deportálásnak? A szovjet állambiztonsági szervek az érintett községekben, városokban névsorokat állítottak össze a német nemzetiségű, adott korhatáron belüli lakosokról. Amikor az érintetteket összeszedték, azt mondták, hogy némi meleg ruhát és háromnapos ételmezt vegyenek magukhoz, mert csupán pár napra viszik el őket valahová a közelbe, közmunkára: havat szórni, utat javítani, hidat helyreállítani, kukoricát törni a szomszédos járásban. Ilyen hazugsággal hitegették őket, és aztán rémülten tapasztalták, hogy a legközelebbi vasútállomáson minden személyválogatás nélkül tehervagonokba tuszkolták fel őket. Több napi gyötrelmes utazás után a doni szénmedence valamelyik állomásán rakták ki az éghajlati viszonyokhoz mérten gyéren öltözött, a hidegtől és éhségtől elgyötört, lelkileg összetört nőket és férfiakat.

Az így elhurcoltakat nem ítélték el, de nem minősültek hadifoglyoknak sem, hanem ugyancsak „jóvátételi kényszermunkásoknak”. És ugyancsak a Lágerek főhatósága, a GULAG tartotta őket nyilván, mint felhasználható munkaerőt, magyarán kiszolgáltatott rabszolgákat. A nyomorúságos bányászvárosokban gyéren őrzött, de a helyi lakosságtól elkülönített lakóbarakkokból álló telepeken laktak sivár életkörülmények között, létfontosságú tisztálkodási, öltözködési és háztartási eszközök nélkülözve, minimális bútorzattal. A szénbányákban középkori munkakörülmények uralkodtak, a halálos és egész életre kiható balesetek napirenden voltak. A gyér fizetésük csak arra volt elegendő, hogy az éhhaláltól valahogyan megmeneküljenek. Így érthető, hogy aratott közöttük a halál, és az elhurcoltaknak csak valamivel több mint a fele tért haza, három vagy öt esztendő múltán. Meg kell említeni, hogy közülük is emeltek ki egyeseket, hogy hazug peres eljárások során elítéltként tűnjenek el örökre a GULAG börtönlágereiben.

És most essék szó a második világháború végén háborús bűnösként, fasisztaként ártatlanul halálra vagy hosszú évekig tartó kényszermunkára ítélt magyar állampolgárokról. Ahogy 1944 őszén az első megszálló szovjet katona magyar földre lépett, a nyomában ott volt a front első vonala mögött tevékenykedő katonai-politikai elhárítás, az úgy nevezett SZMERS különítménye. Megkezdte a polgári és katonai személyek, minden rendű és rangú, életkorban különböző férfiak és nők összefogdosását. Minden katonai egységnek megvolt a maga nyomozószerve, katonai bírósága a fogvatartás rendszere a folyamatos ítélezések lebonyolítására. Különböző hamis vádak alapján koncepciók pereket rendeztek, összeesküvő csoportokat kitalálva, mint kémeket, terroristákat, diverzánsokat, szovjetellenes agitációban részes elemeket golyó általi halálra vagy 10-től 25 évig terjedő szibériai kényszermunkára ítélték, mindjárt a frontvonalak mögött.

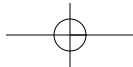
A perbe fogottak nem értették a kihallgatók nyelvét, de ez nem gátolta a vizsgálóbírákat abban, hogy végzetes vádiratokat fogalmazzanak meg az áldozatok terhére. Az, hogy kit ítélték golyó általi halálra, ki kapott 20–25 évet vagy éppenséggel alig tizet, attól függött, hogy kinek mit írtak a kihallgatási jegyzőkönyvébe, mit találtak ki ellene a csekély fantáziával megszerkesztett bírósági forgatókönyvben. A közel százezer perbe fogott magyar közül legalább a tíz százalékát elretentés és megfélemlítés céljából golyó általi halálra ítélték, és vagy haladéktalanul kivégezték, vagy a kényszermunkára deportáltakkal együtt kiszállították a Szovjetunióba, és Odessza, Kisinyov, Kijev, Harkov, Dnyepropetrovszk börtönpincéjének párnázott ajtaja mögött lőtték tarkón.

A szovjet katonai törvényszékek által elítélt magyarok legnagyobb hányadát a katonai előképzésben részesült, leventekorú fiatalak tették ki, a 15 éves kortól a 20 éves korig. A világháború vége felé, amikor 1944 októberében a hitleri német katonai erők támogatásával Szálasi nyilasvezér magához ragadta a hatalmat a frontoktól szabdalt országban, katonai szolgálatra mozgósította a fiatalságot a még német kézben levő Budapesten és a dunántúli megyékben. Egy részüket Ausztriába és Németországba szállították kiképzésre és esetenként frontszolgálatra. A fiatalok másik részéből sebtében különböző alakulatokat állítottak össze, ugyancsak kiképzésre és majdani bevetésre a harcoló egységeknél. Voltak olyan alakulatok, melyeket azonnal bevetettek a fronton, gyengén felfegyverkezve, és a saját polgári ruhájukban. A fiatal leventék aztán különböző sorsfordulók révén kerültek szovjet kézre, akiket a katonai elhárítás nagy igyekezettel fogdosott össze mint rabszolga utánpótlást. Közülük ki a fronton esett fogságba, ki a háború végén a szétszéledt csapatoktól igyekezett hazafelé, és szovjet őrzésbe botlott, kit pedig névsor alapján a szülői házban tartóztattak le mint a szovjet hadseregbe nézve veszélyes elemet. A vádiratokban aztán kémkedés, terror és diverzió szerepelt a leggyakrabban, ami ellen nem volt védekezés, már a nyelvi akadályok miatt sem.

Az ítélet kihirdetése után az életre ítélt rabokat útnak indították hosszú, szélfúttá tehervagon-szerelvényekbe zsúfolva a Szovjetunióba. Ott aztán köztörvényes banditák közé lökve a börtöncellában várták a további, szenvedésekkel fenyegető sorsukat. Néhány hétig tartott az egészségügyi karantén, összeálltak a névsorok, majd a birodalom minden tájaira deportálták a szükséges munkaerőt, a gyorsan elhullottak pótlására, A GULAG fennhatósága alá tartozó, szovjet állampolgárokkal benépesített munkatáborok valamelyikében vegyültek el hazánk fiai, leányai, a sorsüldözöttek szürke törnegében. Az elítéltek a büntetési idejük végtelennek tűnő éveit nem egy helyen töltötték, hanem időnként átcsoportosították a munkaerőt, a népgazdasági terveknek megfelelően, sok esetben őrzésbiztonsági okokból. Lényeg az, hogy a rab örök bizonytalanságban legyen, ne ismerhesse ki a körülményeket, és ne törhesse a fejét szökésen.

A rabokra a kedvezőtlen éghajlati viszonyok között nehéz testi munka várt: szén- és ércbányák, fakitermelés, út- és vasútépítés, tőzegkitermelés, a legjobb esetben építkezési vagy mezőgazdasági munka. A súlyos betegeket, rokkantakat és öreg munkaképteleneket kivéve mindenkire kötelező volt a napi 12 órás munka-

végzés az erőteljes munkásoktól is komoly erőfeszítést igénylő magas munkanorma megkövetelésével. A silány élelmezés miatt az éhhalál megszügyén tántorgó, csontig lesóványodott rabokban csupán a kis adag fekete kenyér tartotta a lelket ideig-óráig. Az éghajlati körülményekhez képest hiányos ruházat miatt további gyötrelmekkel sújtott elítéltek nem tudtak eredményes munkát végezni, hiszen mínusz 42 fokig volt kötelező dogni a szabad ég alatt, viharos hóesésben. A nyár csak egy-két hónapig tartott, de az sem sok enyhülést hozott, a mocsarakból felszabaduló milliónyi csípős szúnyograjok vagy a sivatagos tájon a hőségtől izzó köves talaj által kisugárzott pokoli hőség és vízhiány miatt. A brigádvezetők, munkahajcsárok ilyen feltételek között préselték ki az utolsó életerőt a nyomorult emberekből.

A külföldi állampolgárok, köztük a magyarok számára külön hátrány volt az, hogy a nyelv, a helyi szokások és a börtönök farkastörvényeinek ismerete nélkül zuhantunk a soknemzetiségű büntetőtáborok poklába, a velünk szemben ellenséges rabok tömegébe.

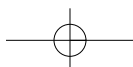
Mivel az őrzőink ideológiai neveltetésüknél, kiképzésüknél fogva meg voltak arról győződve hogy tömeggyilkos és veszedelmes fasisztákat őriznek és dolgoztatnak, annak megfelelően kegyetlenek voltak a rabokkal szemben. Az emberek megalázása, a munkában való hajszolása – az ő fogalmaik, meggyőződésük szerint hazafias tettnek számított. A szökevények kutyákkal való széttépetése vagy agyonlövése kitüntetéssel járt.

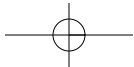
A világháború alatt és közvetlenül utána, egészen az ötvenes évek elejéig a munkatáborokban nagy volt a halandóság. Az ötvenes éveket már csak a legszívósabbak és a szerencsésebbek érték meg, beletörődve a változatlanul sivár, megalázó és kiszolgáltatott sorsukba. És beletörődve abba, hogy a büntetés letöltése után soha haza nem térhetnek, hanem mint volt politikai bűnösök, a társadalomból végképpen kiűzve, örökös száműzetés vár rájuk valahol a Távols-Keleten kijelölt, ritkán lakott, elvadult tájakon.

A háborús bűnösként elítélt magyaroknak alig négy-öt százaléka élte túl a kényszermunkatáborok 8–10 évig tartó kemény megpróbáltatásait. Sztálin 1953 márciusában bekövetkezett halála utáni amnesztia nyitotta meg előttük a szabadulás útját, és térhettek, szállingózhattak haza hírmondónak több hullámban, főként 1953 és 1955 között Magyarországra. A kényszermunkatáborokban elpusztult milliók, köztük sok ezernyi magyar számára sajnos már helyrehozhatatlan tömeggyilkosság volt az a tény, hogy a politikai elítéltek ártatlanul, koncepciós perek hazug vádiratai következtében lettek a rabszolgatartó birodalom áldozatai.

* * *

Az 1849-es elhurcolások emléke elhalványult, a történelmi valóságot bizonyító iratok a levéltárak dohos pincéiben foszladoznak vagy semmisültek meg. Az első világháborút követően örökre eltűnt hadifoglyok sorsa és emléke már lassan a távoli múltba vész, nagyobb részt már kikopott a családok emlékezetéből is. Azonban a második világháború következtében elveszetteknek – több mint hatvan év

múltán – még mindig vannak élő hozzátartozói, akik fájó szívvel tartják számon a családi legendáriumban a hiányzó apát vagy testvért. A magyar nemzet fronton elszenvedett vérvesztései mellett még mindig égő sebet jelent a családtagok sívében az elhurcolásuk, kivégzésük vagy nyomtalan, felkutathatatlan eltűnésük.

* * *

Végül feltétlenül kell beszélni azokról az eltűnt személyekről, akiket a szovjet tankokkal letiport 1956-os magyar forradalom és szabadságharc után hurcoltak el a Szovjetunióba. A deportálások tényét sűrű homály fedi, a megtörténtek bizonyítása, az eltűntek felkutatása áthághatatlan akadályokba ütközik.

1956 végén az a hír járta, hogy a szabadságharc végleges letörésére és megtorlására – főleg Nagy-Budapestről – hetvenezer személyt, túlnyomó részben fiatalokat – szedtek össze és hurcoltak el a szovjet állambiztonsági szervek.

Nos ebből valóban megemlíthető, hogy az utcai razziák során szedtek össze és hurcoltak el embereket Magyarországról, de nemzetközi nyomásra az ungvári börtönből visszaengedték őket. Az érintettek vallomása szerint ez körülbelül ezer személyt jelentett. Hogy aztán rajtuk kívül – a szovjetrendszer módszereinek megfelelően – valóban loptak-e ki az országból rajtuk kívül még több ezer embert vagy sem – ez mind a mai napig tisztázatlan, bizonyítatlan.

Ennek a közvéleményt évtizedekig izgató ténynek a kiderítésére 1996-ban megalakult a DEPORT '56 – vagyis az 1956-os Deportálások Tényfeltáró Bizottsága – dr. Szerdahelyi Szabolcs elnökletével. A köréje csoportosult munkatársakkal együtt aprólékos kutatómunkával próbálja kideríteni az igazságot. Leküzdhetetlen akadályok tornyosultak törekvéseik elé. Annyi biztos: se az orosz, se az ukrán, sem pedig a kazah hatóságok nem hajlandók semmiféle segítséget nyújtani vagy érdemleges nyilatkozatban elismerni vagy tagadni a feltételezett elhurcolások valóságát. A magam részéről csak annyit mondhatok, hogy a volt magyar rabsorsok felkutatása során találkoztam Ungvárról visszatért elhurcoltakkal, de soha nem bukkantam olyan családra, akik hozzátartozójuk 1956-os elvesztéséről nyilatkoztak volna. Természetesen az a tény, hogy a GULAG LEXIKON összeállítása során nem találkoztam az 1956-os deportálás nyomáival, ez nem bizonyít se pro, se kontra semmit.

Mindenesetre Oroszország mind a mai napig (mint volt évszázadokon keresztül) a sötét és borzalmas titkok országa, mely a saját állampolgáraival is leszámolt mind a cári világban, mind pedig a bolsevizmus korlátlan uralmának évtizedeiben. A kegyetlenül megvalósított terroruralmával a szakadatlanul végrehajtott kivégzések során, az életre ítéleteket nyomtalanul eltüntetve a zord és lakatlan vidékeken – mint a számára a gyanakvás és hatalomféltés légkörében veszedelmesnek ítélt vagy annak vélt elemeket – tragikus sorsra kárhoztatta.

A bizánci kapcsolatból származó intrikák világát idéző, a mongol uralom hagyományaként tovább élő keleti cselszövés gyökereiből táplálkozó, rendőrállami módszereket alkalmazó orosz birodalom halálos szorításában az elmúlt másfélszáz év alatt a hazánk fiaiból, leányaiból elhurcolt áldozatok közül több százezrek veszttek oda nyomtalanul.

